

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Veivo, Outi; Pollari, Pirjo; Toomar, Jaana; Mäntylä, Katja

Title: ”Englanti jyrää” : kieltenopettajien keinoja ja ehdotuksia kielivalintojen monipuolistamiseksi

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 2021

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Veivo, O., Pollari, P., Toomar, J., & Mäntylä, K. (2021). ”Englanti jyrää” : kieltenopettajien keinoja ja ehdotuksia kielivalintojen monipuolistamiseksi. In R. Hildén, P. Portaankorva-Koivisto, & T. Mäkipää (Eds.), *Aineenopetus ja aiheenopetus* (pp. 49-70). Helsingin yliopisto. Ainedidaktisia tutkimuksia, 20. <http://hdl.handle.net/10138/340235>

”Englanti jyrää”: kieltenopettajien keinoja ja ehdotuksia kielivalintojen monipuolistamiseksi

OUTI VEIVO, PIRJO POLLARI, JAANA TOOMAR JA KATJA MÄNTYLÄ

outi.veivo@utu.fi

Turun yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos ja Jyväskylän yliopisto, Normaalikoulu/ Kieli- ja viestintätieteiden laitos

Tiivistelmä

Suomen kouluissa opiskellaan yhä vähemmän ja yhä harvempia vieraita kieliä. Valinnaisten kielten opiskelun suosio on laskenut, ja kielitaito on vaarassa jäädä pelkän englannin varaan. Erilaisia toimenpiteitä, kuten kielen opetuksen varhentaminen, on jo tehty. Ne eivät kuitenkaan ole juurikaan lisänneet muiden vieraiden kielten opiskelun suosiota, vaan valtaosa oppilaista ja opiskelijoista opiskelee edelleen vain englantia kotimaisten kielten lisäksi. Kysyimme kieltenopettajilta, millaisia keinoja eri kouluasteilla on jo ollut käytössä valintojen monipuolistamiseksi sekä millaisilla konkreettisilla keinoilla kielivalintoja vielä voitaisiin monipuolistaa. Aineisto on kerätty tammi-helmikuussa 2021 Webropol-kyselyllä, joka oli suunnattu eri koulutusasteiden kielten opettajille. Tulokset osoittavat, että opilaitoksissa on jo tehty monia sellaisia toimenpiteitä, joihin opettajat ja koulut itse voivat vaikuttaa. Tulevaisuudessa kielivalintojen monipuolistamiseen toivotaan paikallisten toimien sijaan laajempia koulutuspoliittisia ratkaisuja.

Avainsanat

kielivaranto, kielivalinnat, vieraiden kielten opiskelu, kielipolitiikka

“English rules”: language teachers’ views on increasing the study of optional languages

Abstract

Studying optional languages is in decline in Finland. Often, English is the only language that is studied alongside Finnish and Swedish, the compulsory national languages. Measures such as starting the study of foreign languages earlier have not had a significant effect on the situation. In this paper, we discuss language teachers’ (n=349) views on what has been done and what could and should be done to increase studying optional languages. The data were collected in January-February 2021 via a Webropol questionnaire that was distributed to language teachers at a range of institutions from pre-primary to adult education. The results show that teachers and schools have taken numerous measures to try to attract students. However, rather than local measures, the participants called for nationwide educational policies that would address the issue.

Keywords

language skills, studying optional languages, studying foreign languages, language policy

Johdanto

Onko syytä olla huolissaan? Vieraiden kielten opiskelu Suomessa on yksipuolistunut ja vähentynyt jo pitkään. Tämä ilmiö on puhuttanut erityisesti viime vuosina (Pyykkö 2017, Kyckling, Vaarala, Ennser-Kananen, Saarinen & Suur-Askola 2019; Hildén ym. 2019, Helsingin Sanomat 2020, Vaarala, Riuttanen, Kyckling & Karppinen 2021). Hiljattain on selvitetty kielivalintojen tilannetta lukioissa (Saarinen 2019) ja yläkouluissa (Saarinen 2021) sekä kysytty lukion opiskelijoilta itseltään syitä kielivalintojen kapenemiseen (Kiehelä 2021). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on täydentää tätä kuvaa ja valottaa kielten opettajien näkemyksiä siitä, mitä kaikkea oppilaitoksissa on jo tehty ja mitä seuraavaksi pitäisi tehdä. Selvitimme näitä näkemyksiä kyselytutkimuksella, jonka tavoitteena oli saada tietoa siitä, millaisiin toimenpiteisiin pitäisi ryhtyä, jos halutaan, että Suomen kielivaranto ei kouluissa opiskeltavien kielten osalta supistuisi entisestään.

Taustaa koulujen kielivalinnoista

Englantia opiskelevat liki kaikki, mutta vuonna 2019 alakoulun kuudesluokkalaisista vain 14,3 % opiskeli jotain muuta kieltä kuin englantia tai toista kotimaista (Vipunen 2020). Alakoululaisten kielivalintoihin on pyritty vaikuttamaan erilaisin paikallisin hankkein: kielisuihutus, -maistiaiset ja -leirit ovat tulleet tutuiksi eri kuntien alakoululaisille. Myös opetus- ja kulttuuriministeriö on laittanut vireille erilaisia kielivalintojen monipuolistamiseen tähtääviä hankkeita (Inha 2018; Lahti, Harju-Autti, Verkama & Aaltonen-Kiiänmies 2020). Elinkeinoelämän keskusliitto (2014) on esittänyt huolensa hupenevasta kielitaidosta samalla kun yritysten kielitaitotarpeet kasvavat eri aloilla Suomessa toimivien yritysten toiminnan kansainvälistymisen myötä. Valtakunnallisesti merkittävin muutos on ensimmäisen vieraan kielen eli A1-kielen opiskelun aikaistaminen alkamaan jo ensimmäiseltä luokalta. Aivan toivottua välitöntä vaikutusta sillä ei näytä olleen, sillä A1-kielen tarjonnassa ja valinnoissa englanti on useissa kunnissa ainoa vaihtoehto (Vaarala ym. 2021). Varhentamisen myötä myös vapaaehtoinen vieras kieli, A2-kieli, aikaistuu alkamaan kolmannelta tai neljänneltä luokalta. Koska A1-kielen opetuksen varhentaminen alkoi vasta 2020, on vielä liian aikaista arvioida sitä, valitaanko sen myötä A2-kieltä enemmän kuin aiemmin.

Yläkoulussa kieltenopiskelu on laskenut hyvin maltillisesti viimeisen vuosikymmenen aikana. Vuonna 2010 19,2 % yläkoululaisista opiskeli vähintään kolmea kieltä äidinkielen lisäksi, vuonna 2019 luku oli 18,8 % (Vipunen 2020). Silti selkeitä muutoksiakin on ollut. Esimerkiksi saksa on edelleen yläkouluissa opiskelluin valinnaiskieli, mutta sen suosio B2-kielenä on laskenut selvästi: vuonna 2003 B2-saksaa opiskeli lähes 14 000 yläkoululaista, mutta vuonna 2019 määrä

oli enää reilu puolet siitä (7350). Samaan aikaan espanja on kasvattanut suosiotaan, ja vuoden 2003 nollasta B2-kielen lukijasta sitä opiskelevien yläkoululaisten määrä on noussut hieman reiluun 4000 (4353) (Vipunen 2020). Oppilaat eivät siis ole siirtyneet saksasta espanjaan, vaan osa on jättänyt B2-kielen valitsematta. Kun tarkastellaan, miten monta prosenttia yläkoululaisista opiskeli B2-kieltä eli yläkoulussa alkavaa valinnaista kieltä, 2003 luku oli 11,6%, ja vuonna 2019 enää 9,4% (Vipunen 2020).

Lukiossa kielten opiskelu vähenee tasaisesti vuosi vuodelta: vuonna 2010 53,6 % lukion oppimäärän suorittaneista opiskeli vähintään kolmea kieltä. Vuonna 2017 vastaava luku oli 48,5 %. (Vipunen 2020). Kieliä siis yhä opiskellaan jossain määrin, mutta niistä saatetaan suorittaa vain yksi ainoa kurssi. Lisäksi valinnaisen kielen suosio ylioppilaskirjoituksissa on romahtanut. Erityisesti on kärsinyt vanha valinnaissuosikki saksa: vuonna 2005 – siis juuri ennen ns. ainerealin tuloa – lyhyen saksan kirjoitti yhteensä 5976 kokeelasta, kun vuonna 2020 kirjoittajia oli enää 1611 (Ylioppilastutkintolautakunta 2011 ja 2021). Kaikkiaan valinnaisen lyhyen kielen (muun kuin englanti) kirjoitti vuonna 2005 yhteensä 9753 kokeelasta. Vuonna 2020 sen kirjoittajia oli 3967. Näistä luvuista käy hyvin ilmi se, miten valinnaisten kielten suosio on hiipunut ja englanti on monille ainoa vieras kieli. Tuoreen kyselytutkimuksen mukaan syynä tähän ei ole niinkään se, että lukiolaisilla ei olisi motivaatiota opiskella useampia kieliä, vaan esimerkiksi se, että kielet eivät mahdu lukujärjestykseen tai se, että niistä ei koeta olevan riittävästi hyötyä tulevan opiskelupaikan kannalta (Kiehelä & Veivo 2020).

Kielten opiskelun suosion väheneminen ei ole vain suomalainen ilmiö, vaan kahta tai useampaa vierasta kieltä opiskelevien määrä on vähentynyt 2000-luvulla (Eurostat 2021). Poikkeuksena ovat ainakin ne maat, joissa kaksi kieltä ovat pakollisia. Näin on esimerkiksi Virossa lukiotasolla (Language Education Policy Profile 2008). Virossa jokaisen lukiolaisen pitää suorittaa päättökoe joko englannissa tai vaihtoehtoisesti saksassa, venäjässä tai ranskassa, ja yhä useampi lukiolainen osallistuu englannin ja jonkin toisen kielen kokeeseen (Ministry of Education and Research 2021). Virossakin englanti on suosituin ensimmäinen vieras kieli (Ministry of Education and Research 2021).

Kysely kielivalinnoista ja kielivarannosta

Tässä artikkelissa tarkastelemme niitä keinoja, joita opettajat ja koulut ovat ottaneet käyttöön tilanteen parantamiseksi eri kouluasteilla. Tarkastelemme myös sitä, millaisia keinoja opettajat vielä kaipaisivat valikoimaan. Artikkelin perustuu tutkimukseen, jonka aineisto kerättiin Webropol-kyselyllä tammi-helmikuun vaihteessa 2021 kielten opettajilta sekä muilta kielikoulutuksen parissa toimivilta.

Kyselyssä oli sekä monivalinta- että avokysymyksiä. Tässä tarkastelemme erityisesti vastauksia kahteen seuraavaan kysymykseen: *Mitä oppilaitoksessasi on tehty monipuolisten kielivalintojen edistämiseksi?* sekä *Mitä konkreettisia toimenpiteitä ehdotat kielivarannon parantamiseksi?* Monivalintojen vaihtoehtojen pohjana oli kaksi pro gradu -tutkimusta huoltajien kielivalintakäsityksistä (Hukka & Husu 2019; Tabell, 2019), kuntatason toimenpiteet kielivalintojen edistämiseksi (Inha 2018) sekä kielten opettajien kanssa käydyt keskustelut.

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 349 vastaajaa, joista 99 % toimi opettajana, ja sen lisäksi tai sijaan 4 % opettajankouluttajana ja 4 % muissa tehtävissä, kuten koulutuspäällikkönä tai apulaisrehtorina. Vastaajista valtaosa, 89 % työskenteli peruskoulussa (41 % alakoulussa, 48 % yläkoulussa), ja 38 % lukiossa. 16 % työskenteli muissa oppilaitoksissa. Yli 100 % selittyy sillä, että osa vastaajista työskenteli useammalla kouluasteella, esimerkiksi sekä yläkoulussa että lukiossa. Kyselyn vastaajat tavoitettiin kieltenopettajien paikallisyhdistysten, kielten opetuksen Facebook-ryhmien sekä kirjoittajien omien verkostojen kautta. Maantieteellisesti Etelä- ja Länsi-Suomi olivat hyvin edustettuina, sillä 78 % vastaajista sijoitti itsensä jompaankumpaan. Näillä alueilla on suuria kaupunkeja, mutta osin se saattaa myös heijastaa sitä, keitä kysely tavoitti.

Seuraavaksi käsittelemme lyhyesti opettajien näkemyksiä monipuolisten kielivalintojen esteistä (tarkemmin aiheesta, ks. Mäntylä ym. 2021). Pääasiassa paneudumme tässä artikkelissa siihen, mitä kouluissa on jo tehty kielivalintojen monipuolistamiseksi, ja mitä vielä pitäisi tehdä.

Miksi kieliä ei valita?

Selvästi suurimpana esteenä monipuolisille kielivalinnoille vastaajat pitivät sitä, että oppilaat ja opiskelijat kokevat kielen opiskelun työläänä. Etenkin yläkoulussa tämä saattaa johtua siitä, että kielistä tulee läksyä toisin kuin monista muista valinnaisaineista. Lukion opettajat pitivät lisäksi lukio-opintoja kokonaisuudessaan raskaina, mikä heijastuu myös kielivalintoihin: valinnainen kieli ei useinkaan mahdu lukujärjestykseen. Toiseksi suurimpana syynä kielivalintojen vähyyteen mainittiin vaaditun ryhmäkoon suuruus. Tämä vaikuttaisi olevan esteenä varsinkin perusopetuksessa. Myös opiskelijoiden kiinnostuksen puute ja opiskelun keskeyttäminen sekä monipuolisen tarjonnan puute mainittiin usein.

Vastaajien kommenteissa nousivat toistuvasti esiin seuraavat kielivalintoja estävät seikat: arvot ja asenteet kieliä kohtaan, koulujen ja kuntien resurssit, korkeakoulujen opiskelijavalinnan pisteytys, valinnaisaineiden sijoittelu ja mahtuminen lukujärjestykseen sekä opiskelun koettu työläys. Osin nämä syyt kietoutuvat

yhteen. Monessa vastauksessa nousi myös esiin, että niin huoltajilla kuin oppilailllakin on usein käsitys, että englanti yksin riittää.

Kielivalinnoille on siis monia melko isojakin esteitä, joista valtaosaan yksittäinen opettaja tai kuntakaan ei voi suoraan vaikuttaa. Mitä kouluissa ja kunnissa on tehty tilanteen parantamiseksi?

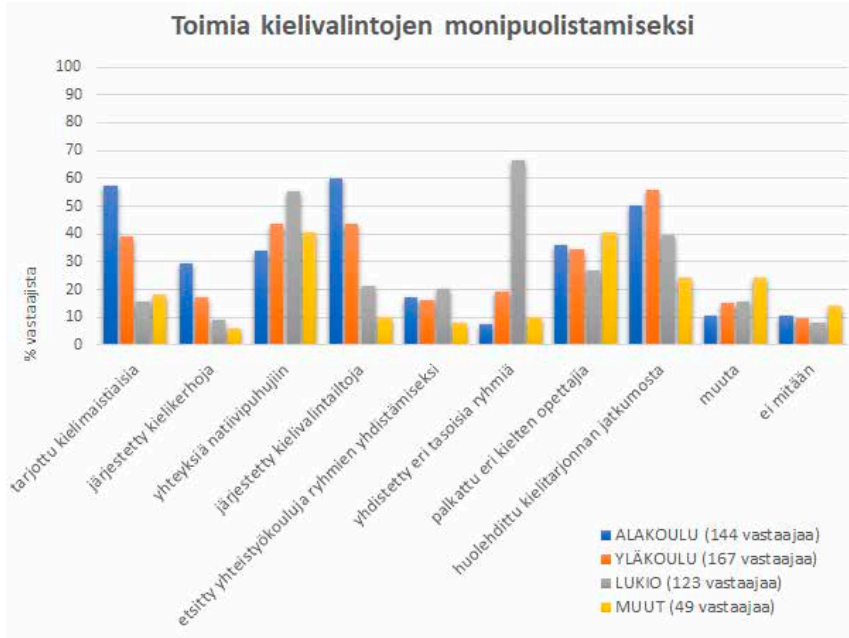
Mitä eri kouluasteilla on jo tehty?

Kysymykseen siitä, mitä vastaajien omissa oppilaitoksissa on tehty kielivalintojen monipuolistamiseksi, vain 10 % vastaajista valitsi vaihtoehdon 'ei mitään'. Peruskoulun ja lukion puolella oli toimittu enemmän, kun taas muissa oppilaitoksissa kuten vapaassa sivistystyössä asia ei ollut ehkä niin relevantti. Kun katsotaan tarkemmin, mitä toimia eri asteilla opettavat opettajat ovat kertoneet tehdyn (Kuvio 1), vastauksista löytyy eroja. Vastauksissa tulee pitää mielessä, että esimerkiksi opettaja, joka opettaa sekä ala- että yläkoulussa, näkyy kuviossa molempien kouluasteiden kohdalla. Tämä selittää kuviossa sellaisia toimia, jotka eivät varsinaisesti ko. kouluasteella ole mahdollisia (kuten lukiossa opettavien B2- ja B3-kielten yhdistäminen alakoulussa).

Vastaajien mukaan erilaiset kielimaistiaiset tai -suihkuttelut, tutustumiset uuteen kieleen ja kulttuuriin ovat selvästi yleisempiä alakoulussa kuin lukiossa. Kielimaistiaiset ovat ehkä sellainen toimintamuoto, joita on helppo ja luonteva järjestää alakoulussa. Kun opettajana toimii oma luokanopettaja, muun koulutyön lomaan voi istuttaa kielisuihkuokioita tai rutiineja eri kielillä helpommin kuin aineenopettajan opettamilla tunneilla, joilla ehkä selkeämmin halutaan pysytellä oman oppiaineen piirissä. Hieman vajaa 40 % yläkoulun opettajista kertoi, että koulussa on tarjottu kielimaistiaisia eri kielistä. Niitä yhdistetään esimerkiksi erilaisiin teemapäiviin, kuten Euroopan kielten päivä. Kielimaistiaisia oli yhden vastaajan koulussa tarjolla kokonaisuena kurssina ja toisessa koulussa luotettiin vertaisten esimerkkiin ja vaikutukseen (vastaajien tunnisteet: AK= alakoulun opettaja, YK= yläkoulun opettaja, L = lukion opettaja. Numero on juokseva tunnistenumero):

järjestetty kielenopiskelun teemaviikkoja ja muita vierailuja kohdekielisiin paikkoihin (YK+L, 233)

Seiskoille mm. valinnainen kielikaruselli-kurssi. Valinta tehdään 6. luokalla. Kurssi sisältää omat osuudet ranskan, saksan ja espanjan kielistä, ns. Maistiaiset. (YK, 52)

Kuvio 1. Vastaukset monivalintakysymykseen ”Mitä oppilaitoksessasi on tehty monipuolisten kielivalintojen edistämiseksi?” vastaajan kouluasteen tai kouluasteiden mukaan

Oppilaat kiertävät 7-luokissa esittelemässä valinnaiskieltä=saksa, ranska (YK, 142)

Lukiossa maistiaisia tarjotaan vähemmän, mutta niiden järjestämiseen ei välttämättä kannata panostaa, jos opiskelijoiden kurssikiintiöt ovat muutenkin jo täynnä.

Toinen yleisesti käytössä oleva vaikutuskeino on kaikenlainen tiedottaminen. Huoltajille suunnatut kielivalintaillat ovat yleisimpiä alakoulussa: 60 % vastaajista kertoi, että niitä on järjestetty. Niitä järjestetään yleisesti kuitenkin myös yläkouluissa. Lukioissa tiedotus suunnataan suoraan opiskelijoille usein heti lukion alussa:

pidetään infotilaisuuksia uusille ykkösille heti kouluvuoden alussa (L, 230)

Kaikilla kouluasteilla on pyritty huolehtimaan kielitarjonnan jatkumosta. Alakoulun opettajista 50 % kertoi näin tehdyn omassa koulussa, ja yläkoulun opettajista 56 %. Lukion opettajistakin 40 % kertoi, että heidän koulussaan on pyritty varmistamaan aiemmin aloitettujen kielten opiskelun jatkaminen. Tähän on pyritty vaikuttamaan muun muassa erilaisella yhteistyöllä. Useampi alakoulussa opettavista vastaajista mainitsi yhteistyön esiopetuksen tai koulun muiden opettajien kanssa:

Järjestelmällinen esiopetuksen kielikasvatus vierailta kielillä läpi vuoden (AK+YK, 8)

Vastauksista nousi esiin, että kielivalintojen turvaamiseksi tehdään yhteistyötä myös koulujen välillä. Se saattaa perustua yhden yksittäisen opettajan panokseen tai olla osa koko kunnan laajuista työtä. Avovastausten perusteella yhteistyötä tehdään erityisesti lukioissa. Opetusyhteistyötä tehdään myös lähikuntien koulujen kanssa. Etäopetuksella ja itsenäisellä opiskelulla pyritään turvaamaan kielioinnit myös niille oppilaille, joiden kotikunta ei tarjoa valinnaista kieltä. Yhdessä koulussa oli käynnissä myös Erasmus+ -projekti, joka edisti kielivalintoja. Nämä lainaukset vastaajien kommentteista kuvaavat hyvin sitä, mitä on jo tehty:

Opettajana olen pyrkinyt puhumaan kuntaan laajemman kielitarjottimen tärkeydestä, mutta kunnassa tätä ei ole pidetty resurssien arvoisena asiana. (AK, 18)

Massiivinen koko kaupungin työ kielivalintojen monipuolistamiseksi. (AK+YK, 42)

Etäopetusta ja itsenäisen opiskelun tukemista lähikuntaan (AK+YK, 281)

Eri kielten opettajien palkkaaminen mainittiin useammin alakouluissa kuin yläkoulussa tai lukiossa. Muutama alakoulun opettaja mainitsi koronatilanteen heikentäneen mahdollisuuksia kielivalintojen edistämiseen.

Koulutasolla kielivalintojen esteitä pyritään poistamaan muun muassa lukujärjestyksen laadinnassa tai järjestämällä kielten opetusta pienellekin ryhmälle niin yläkouluissa kuin lukioissakin, kuten näistä vastauksista käy ilmi:

Tehty kurssitartotin ja palkitus lyhyitä kieliä tukevaksi. Esim ei samaan aikaan muita oppiaineita kuin lyhyitä kieliä (YK+L, 128)

johtokunta päätti laskea valinnaiskielen (B2RA/SA) aloituskokoa 12 oppilaaseen (YK, 199)

Huolimatta pienestä opiskelijamäärästä kurseja järjestetään ja viedään kokonaisina läpi. (L, 176)

Väh.5 opiskelijan ryhmästä saa kokonaisen kurssin, kun normaalisti 10op raja. (L, 259)

Lukion opettajien vastauksissa selvästi tärkeimmäksi keinoksi nousi yläkoulussa aloitetun (B2) ja lukiossa aloitetun (B3) kielten ryhmien yhdistäminen, sillä liki 70 % vastaajista valitsi tämän vaihtoehdon. Ryhmien yhdistäminen tuntuu olevan arkipäivää, kuten eräs vastaaja totesi:

B2- ja B3-kielten kurssit ovat yhteneväisiä (B21/B33, B22/B34 jne.), ei kai missään ole enää erillisiä ryhmiä niissä?!? Meillä on yhdistetty lukiossa A- ja B-kielet ja saatu joku loppuun asti myös A-ranskassa ja -saksassa. Opettajat ovat suostuneet opettamaan pieniä ryhmiä puolella palkalla, pitäen ehkä vain puolet kurssin oppitunneista. (YK+L, 233)

Opettajien panos ei rajoitu siihen, että he markkinoisivat vieraita kieliä, vaan osa jopa tinkii palkastaan, jotta valinnaisia ryhmiä syntyisi.

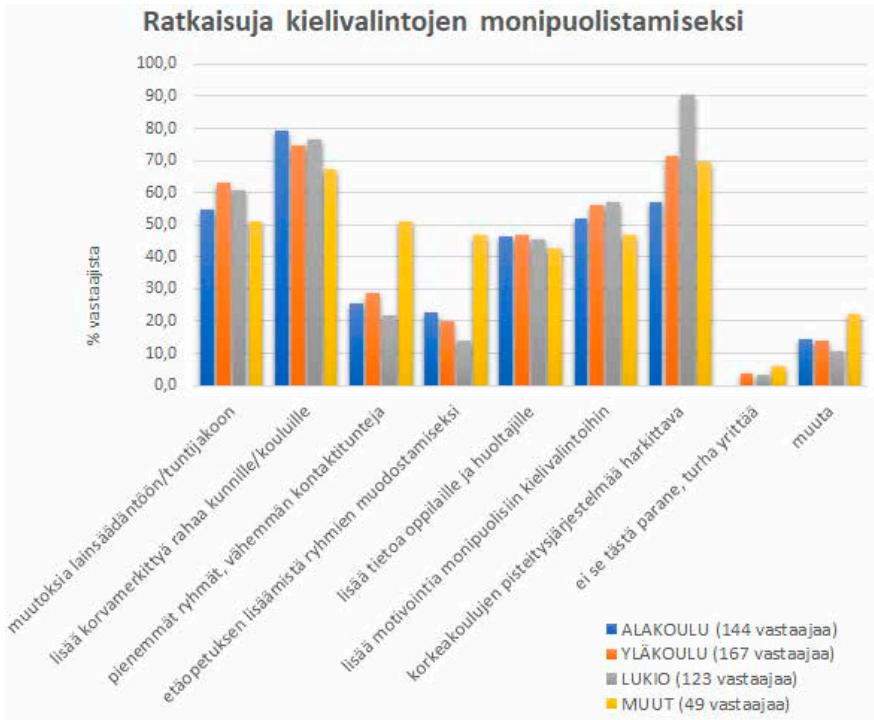
Yhteydet kohdekieltä puhuviin ihmisiin ja kulttuureihin nousivat myös tärkeiksi keinoiksi vaikuttaa kielivalintoihin. Syntyperäinen puhuja tai ystävyyskoulu onkin varmasti omiaan herättämään kiinnostusta uutta kieltä ja kulttuuria kohtaan. Lukion opettajista 55 % kertoi pyrkineensä monipuolistamaan kielivalintoja tällä tavoin. Kommenteissa mainittiin näihin liittyen syntyperäiset opettajat ja globaalikasvatus. Valinnaiskielten markkinoinnissa lukiolaisille hyödynnetään myös kielten yliopisto-opiskelijoita, jotka markkinoivat omaa oppiainettaan nuoremille. Harvoin keinoja on käytössä vain yksi, eli tukeudutaan useampaan keinoon yhtä aikaa:

yhteistyöprojekteja muiden lukioiden kieliryhmien kanssa ja järjestetty verkkokursseja, kieliteemapäiviä (L, 329)

Kunnat, koulut ja eritoten kielten opettajat tekevät siis aktiivisesti töitä monipuolisten kielivalintojen eteen. Kuitenkin lukujen valossa vaikuttaa siltä, että työ kantaa hyvin hidasta ja niukkaa hedelmää, kuten alussa olevat tilastot kielten oppilasmäärien vähenemisestä osoittavat.

Mitä vielä pitäisi tehdä?

Kyselyn vastauksista kävi ilmi, että kielivalintojen monipuolistamiseksi on tehty jo paljon, mutta se ei riitä. Vastauksista nousi esiin selkeä kuva siitä, millaisia toimenpiteitä jatkossa toivotaan. Yhteenveto niistä on esitetty kuviossa 2.

Kuvio 2. Vastaukset monivalintakysymykseen “Mitä konkreettisia toimenpiteitä ehdotat kielivarannon parantamiseksi” vastaajan kouluasteen mukaan.

Kuten kuvio 2 osoittaa, resursseja ei ole nykyään välttämättä riittävästi millään kouluasteella, joten kielenopetukseen toivottiin korvamerkittyä rahoitusta. Tämä vaihtoehto sai kaikista tarjolla olleista vaihtoehdoista eniten mainintoja (74,5 %). Alakoulun opettajista liki 80 % näki tämän yhtenä ratkaisukeinona, lukion opettajista 76 % ja yläkoulun opettajistakin 75 %. Toiseksi useimmin vastaajat toivoivat korkeakoulujen todistusvalinnan pisteytyksen uudelleen harkintaa. Lukion opettajia tämä kosketi luonnollisesti eniten (90 %), mutta sekä alakoulun että yläkoulun opettajistakin yli puolet valitsi tämän vaihtoehdon.

A1-kielenä on kaikissa kunnissa tarjottava muitakin kuin englantia ja tähän on osoitettava korvamerkittyä rahaa. (YK+L, 338)

yhtenäinen linja kunnan taloustilanteesta riippumatta koko maahan (AK, 104)

enemmän pisteitä valinnaisista kielistä jatko-opintoihin haettaessa tai jotain muuta konkreettista hyötyä siitä, että on opiskellut vapaaehtoisia vieraita kieliä lukiossa (esim. vapautus jonkin pakollisen aineen kurssista) (L, 255)

Kolmanneksi tärkeimpänä ratkaisuna nähtiin lainsäädännön ja asetusten muuttaminen. Tätä piti tarpeellisena yli puolet kaikkien kouluasteiden vastaajista. Seuraava vastaus kuvastaa hyvin tätä toivetta:

Olen kohta kaksikymmentä vuotta ”taistellut” opettamani ranskanryhmien syntymisen puolesta. Se on ollut väsyttävää, koska samalla kun yritän innostaa oppilaita, poliittiset päätökset ja joustamattomuus (esim. ryhmäkoossa tai koulujen yhteistyö ryhmien yhdistämiseksi) vesittävät työni. Lisäksi yhteiskunnassa vallitseva ”vain matematiikasta saa pisteitä” -ajattelu näkyy myös kotien ja oppilaiden asenteissa. Opetuspoliittisten päätösten pitäisi ohjata Suomen kaltaisen pienen maan kielivarantoasiaa. (AK+YK, 297)

Yhtenä ratkaisuna ehdotettiin yläkoulun valinnaisainejärjestelmän muutosta, mutta muitakin ehdotuksia tuli runsaasti:

Pakollisuus on paras motivaattori. Lainsäädäntöä muuttamalla tilanne saadaan paremmaksi, eli pakolliseksi valita valinnainen kieli joko ala- tai yläkoulussa. (AK+YK, 96)

Ruotsi takaisin 7. luokalla alkavaksi. Kaikille yksi lisäkieli. Muita valinnaisia vähemmäksi! (AK+YK, 63)

Yläkoulun valinnaiskäytäntöjä voisi uudistaa. B2-kieleen ei synny ryhmiä, useat valinnaisaineet ovat aika viihteellisiä tällä hetkellä. (AK+YK, 53)

Pitäisi turvata lapsen oikeus opiskella kieliä omassa koulussa. Matematiikan syömä 1 vvt v. 2016 vei jo yhden pitkän kielen tunnin (peruskoulussa). Lukiossa pitäisi olla pakollinen lyhyt kieli, edes 6 op = entinen 3 kurssia. (YK+L, 144)

Liki 30 % kaikista vastaajista oli valmis opettamaan pienempiä ryhmiä pienemmillä tuntimäärillä. Etäopetus nähtiin mahdollisena keinona jopa alakoulussa (23 % vastaajista). Kaikesta tehdystä markkinointityöstä huolimatta vastaajat ehdottivat lisämotivointia ja huoltajille suunnattua tiedotusta yhä yhtenä ratkaisukeinona etenkin alakouluissa ja yläkouluissa:

erilliset kielivalintaesittelijät, jotka jalkautuvat sekä päiväkoteihin että kouluihin (AK+YK, 65)

kansallista kampanjaa siitä, kuinka vähän kielivalintoja nykyään tehdään. Moni aikuinen/vanhempi ei varmasti ole edes tietoinen tilanteen huonoudesta. (AK+YK, 185)

Lukion opettajat niin ikään kokivat motiivoinnin tarpeellisuuden. Se saattaa osin liittyä korkeakoulujen todistusvalinnan pisteytysjärjestelmään, joka ei kannusta kielten opiskeluun. Mukaan motivointiin toivottiin myös elinkeinoelämää ja nuorisolle merkittäviä somevaikuttajia.

Mitä hyötyä kielten monipuolisesta osaamisesta on, miten vaikuttaa opiskelu- ja uramahdollisuuksiin, miten useiden kielten osaaminen vaikuttaa uusien oppimiseen, mitä muuta iloa kielistä on. (L, 256)

Olisipa edes Teknologiateollisuuden 1000 euroa vastaava stipendi kieltenopiskelijoille houkuttimena lukion lopussa. (YK+L, 144)

Yrity maailma ja työelämän edustajat puhumaan muidenkin kielten kuin vain englannin tarpeesta. Valovoimaiset nuoret henkilöt mainostamaan, some ja tubettajat mukaan kampanjaan. (L, 287)

Lukion lyhyitten kielten ohjelma on joskus vaativa muiden opintojen ohella. Siksi lyhyitten kielten kaikkien kurssien käyminen ja/tai yo-kokeen suorittaminen olisi palkittava jatko-opintoihin pyrkiessä (L, 218)

Lukion pitkän matikan statuspaine kevennettävä. (YK, 220)

Vastauksista käy ilmi, että korkeakoulujen todistusvalinnan pisteytysjärjestelmä vaikuttaa kotien ja opiskelijoiden ajatteluun ainevalinnoista. Ongelmaksi koettiin, että pisteytysjärjestelmä ei kannusta kielten opiskeluun.

Miten tähän on tultu?

Kyselyn vastauksissa nousi usein esiin vuonna 2020 käyttöön otettu korkea-koulujen todistusvalinnan pisteytysjärjestelmä, joka ei kannusta opiskelemaan valinnaisia kieliä. Se ei kuitenkaan ole ainut 2000-luvulla tehty uudistus, joka on vaikuttanut kielten opiskelun vähenemiseen. Vuonna 2020 alkanut A1-kielen varhentamisen toteutus jäi Pyykön työryhmän (2017) suosituksiin verrattuna vajavaiseksi. Pyykkö esitti selvityksessään, että A1-kielenä opiskeltaisiin jotain muuta kieltä kuin englantia ja englannin opiskelu aloitettaisiin vasta A2-kielenä. Koska A1-kieleksi saa tällä hetkellä suosituksesta huolimatta tarjota mitä tahansa kieltä, käytännössä uudistuksen myötä on varhennettu hyvin usein pelkästään englantia (Vaarala ym. 2021). Jos A1-kieleksi olisi Pyykön (2017) suosituksen mukaan tarjottu muita kieliä kuin englantia, olisi kielivariantoa voitu laajentaa merkittävästi. Sekä nykymuodossaan toteutettu A1-kielen varhentaminen että toisen kotimaisen kielen varhentaminen alkamaan viimeistään 6. luokalta näyttäisi opettajien vastausten mukaan johtaneen tilanteeseen, jossa A2-kieltä valitaan entistä vähemmän.

Myös lukiokoulutuksessa tapahtui 2000-luvulla merkittäviä kieliaineiden opiskeluun vaikuttaneita muutoksia. Vuonna 2005 vahvistettiin laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä (26.8.2005/672), jossa toisen kotimaisen kielen kirjoittaminen ylioppilaskirjoituksissa ei ole enää pakollista. Laki tuli voimaan vuoden 2006 alusta. Vuonna 2006 astui voimaan myös valtioneuvoston asetus 250 / 2003 ylioppilastutkintoasetuksen muuttamisesta, jonka mukaan reaaliaineet voidaan kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa erillisinä kokeina, ns. ainereaalina. Näiden kahden muutoksen yhteisvaikutuksesta syntyi tilanne, että abiturientti voi valmistua ylioppilaaksi kirjoittamalla ylioppilaskirjoituksissa kieliaineista ainoastaan pakollisen äidinkielen. On selvää, että jos opiskelija ei suunnittele kirjoittavansa jotain ainetta ylioppilaskirjoituksissa, sen opiskeluun ei panosteta samalla tavalla kuin kirjoitettaviin aineisiin.

Valinnaisten kielten opiskelun lukiossa melkein lopetti ainereaalin tulo. Nyt sitten yliopistojen valintapisteitys viimeistelee tilanteen. (L, 112)

Kenties merkittävimmät muutokset lukion kielten opiskeluun on kuitenkin tehty jo aiemmin. Vuoteen 1985 asti kaikkien oli pakko opiskella vähintään kahta vierasta kieltä, mutta siitä alkaen matematiikan pitkän oppimäärän opiskelijoiden ei tarvinnut enää opiskella pakollisena kuin yhtä vierasta kieltä (Sajavaara 2006). Lukuvuoden 1994–1995 alusta voimaan tulleen tuntijaon jälkeen kenenkään ei ole tarvinnut opiskella lukiossa pakollisena aineena enää kuin yhtä vierasta kieltä (Valtioneuvoston päätös lukion tuntijaosta 835/1993). Viimeaikaiset uudistukset

ovat siis jatkumoa pitkään jatkuneeseen kehityskulkuun. Ei siis ole ihme, että kyselyyn vastanneet opettajat peräänkuuluttavat arvokeskustelua koulutuspoliittisia uudistuksia, jotka edistäisivät kielten opiskelua.

Kouluissa tehdään paljon työtä kielten opiskelun edistämiseksi. Ongelmat lähinnä koulutuspoliittisia, ts. rahoitusta kunnissa liian vähän ja yhteiskunnassa arvostetaan tällä hetkellä matemaattista ja teknologista osaamista. Humanistisia aineita ja esim. kieliä arvostetaan liian vähän. Tästä syystä ponnistelut kielten tilanteen parantamiseksi vaatisivat hallinnollisia ja poliittisia päätöksiä. (L, 313)

Miten saadaan julkiseen tietoisuuteen uudelleen lobattua se ajatus, että useiden kielten osaaminen on rikkaus, josta riittää iloa koko ihmisiän ajaksi ja joka kohottaa koko kansakunnan sivistyksen tasoa? Matematiikka ja kielistä englantia jyräävät tällä hetkellä kaiken muun alleen. Mietityttää tällainen yksipuolistuminen. (AK+YL, 116)

Johtopäätökset

Tekemämme kyselyn tulokset vahvistavat, että kielivarannon ja kielten opiskelun hyväksi on tehty kouluissa paljon työtä. Koska A1 -kielenä opiskellaan tällä hetkellä lähes 86 prosenttisesti englantia ja muiden vieraiden kielten opiskelu perustuu niiden opiskeluun valinnaisaineena, opettajat ovat pyrkineet motivoimaan sekä huoltajia että oppilaita ja opiskelijoita moninaisin keinoin kielten pariin. Kun tarkastellaan tilastoja saksan, ranskan ja venäjän opiskelusta Suomessa, voidaan kuitenkin todeta, että tehty työ ei ole kuitenkaan tuottanut riittäviä tuloksia. Espanjan kieli on kasvattanut suosiotaan, mutta sen valinneiden määrät ovat kuitenkin pieniä verrattuna 80- ja 90-lukujen valinnaiskielten oppijoiden määriin. Opettajien vastauksista nouseekin esille, että he ovat pitkälti voitavansa tehneet.

Opettajat kaipaavat muutosta yleiseen asenteeseen ja arvostukseen kieltenopiskelua kohtaan. Heidän mukaansa tarvitaan lisää positiivista julkista keskustelua kieltenopiskelun tarpeista ja hyödyistä sekä päivitettyä kuvaa kieltenopetuksen sisällöistä ja menetelmistä niin vanhempien kuin päättäjäjienkin tietoon. Opettajien katseet ovatkin nyt kääntyneet erityisesti lakien ja asetusten säätäjiin sekä korkeakoulujen opiskelijavalinnoista päättäviin. Sekä perus- että lukiolaissa kaikkinaisen kielten opiskeluun liittyvä velvoittavuus on viety minimiin. Kunnilla ei ole velvoitetta ohjata vieraiden kielten opiskelua siihen suuntaan, että englannin ylivalta A1-kielenä murtuisi. Pyykön (2017) suositus siitä, että vieraiden kielten opiskelu aloitettaisiin jollain muulla kielellä kuin englannilla on jäänyt toteutumatta. Oppilailla tai opiskelijoilla ei ole tällä hetkellä velvoitetta opiskella

kuin yhtä vierasta kieltä koko yleissivistävän koulutuksen aikana. Tällä hetkellä puuttuu siis sekä makro- että mikrotason selkeä ohjaus ja velvoittavuus kielten opiskelun monipuolistamiseen. Sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmien perusteissa on tavoitteena laaja-alaisten globaali- ja kulttuuritaitojen kehittäminen. Tämä tavoite vastaa myös Elinkeinoelämän keskusliiton esittämiä työelämässä tarvittavien kielten osaamistarpeita, jotka korostavat laajaa kielipallettia ja monipuolisen kielitaidon tarpeen kasvua kaikilla aloilla Suomen kansainvälistymisen sekä viennin ja globaalin liiketoiminnan laajentumisen myötä (Elinkeinoelämän keskusliitto 2014). Kielitaitoa tarvitaan sekä asiakkaiden, kollegoiden että muiden yhteistyökumppaneiden kanssa asioitaessa toimintaympäristöjen muuttuessa entistä globaalimmiksi. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kielten opiskelun tilanne suomalaisissa kouluissa on tällä hetkellä ristiriidassa näiden tavoitteiden kanssa.

Lähteet

- Ammattikorkeakoulujen ylioppilastutkintotodistuksen pisteytysmalli: <https://www.ammattikorkeakouluun.fi/hakijalle/valintatavat/todistusvalinta/#yo-pisteytys> [Luettu 22.3.2021.]
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2014. *Kielitaito on kilpailuetu. EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu*. <https://ek.fi/wp-content/uploads/Henko-2014.pdf> [Luettu 19.8.2021]
- Eurostat. (2021) . *Language learning*. [luettu 26.8.2021] http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_ilang&lang=en
- Helsingin Sanomat (6.9.2020). *Suomalaisten kielitaito rapautuu, kun englanti jyrää muut kielet*. Pääkirjoitus.
- Hildén, R., Lintuvuori M., Hahl, K., Ketonen R., Samulin T., Lindgren E. & Hotulainen R. (2019). *Selvitys kielten oppimisen ja koulunkäynnin tuesta perusopetuksessa*. Helsinki: Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus ja Kasvatustieteen osasto. <https://www2.helsinki.fi/fi/verkostot/koulutuksen-arviointikeskus/selvitys-kielten-oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuesta-perusopetuksessa> [Luettu 16.2.2021.]
- Hukka, J. & Husu, J. (2019). *Huoltajien kokemuksia lapsen ensimmäisen vieraan kielen valinnasta perusopetuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

- Inha, K. (2018). Vuosi kärkihanketta takana. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-kesakuu-2018/vuosi-karkihanketta-takana> [Luettu 16.2.2021.]
- Kiehelä, A. & Veivo, O. (2020). “En pysty ottamaan valinnaista kieltä vaikka haluaisin” – Valinnaiset kielet vähenevät lukiossa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(5). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2020/en-pysty-ottamaan-valinnais-ta-kielta-vaikka-haluaisin-valinnaiset-kielet-vahenevat-lukiossa>
- Kiehelä, A. (2021). *Les langues étrangères facultatives au lycée en Finlande : les raisons des élèves pour étudier ou ne pas étudier ces langues*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Kyckling, E., Vaarala, H., Ennser-Kananen, J., Saarinen, T., Suur-Askola, L-M. (2019). *Kielikoulutuksen saavutettavuus eurooppalaisessa perusopetuksessa: pääsyn, mahdollistumisen ja arvon näkökulmia*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7817-4> [Luettu 16.2.2021.]
- Lahti, L., Harju-Autti, R., Verkama, O. & Aaltonen-Kiiänmies, K. (2020). Tampereella panostetaan varhennetun kielenopetuksen kehittämiseen ja monipuolisiin kielivalintoihin. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(2). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2020/tampereella-panostetaan-varhennetun-kielenopetuksen-kehittamiseen-ja-monipuolisiin-kielivalintoihin> [Luettu 16.2.2021.]
- Laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä 26.8.2005/67 (kumottu): <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/2005/20050672> [Luettu 14.3.2021.]
- Language education policy profile for Estonia (Country Report).2008. <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-estonia-country-report/16807b3b48> . [luettu 26.8.2021]
- Ministry of Education and Research. 2021. *Foreign language learning in Estonia*. <https://www.hm.ee/en/activities/estonian-and-foreign-languages/foreign-language-learning-estonia> [luettu 26.8.2021]
- Mäntylä, K., Veivo, O., Pollari, P. & Toomar, J. (2021). English only? Kielten opettajien käsityksiä kielivalintojen monipuolistamisen esteistä ja keinoista. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(2).

- Pyykkö, R. (2017). *Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivaranon tilasta ja tasosta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu- ja 2017:51. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-535-8>
- Saarinen, S. (2019). ”Lopullinen kuolinisku lyhyille kielille”. *Tempus* 2019: 5, 8–9. Helsinki: Suomen kieltenopettajien liitto SUKOL ry.
- Saarinen, S. (2021). ”Olemme onnellisia, jos ryhmä saadaan edes yhteen B2-kielen” – kyselytietoa yläkoulun kielivalinnoista. SUKOLin blogi. ”Olemme onnellisia, jos ryhmä saadaan edes yhteen B2-kielen” – kyselytietoa yläkoulun kielivalinnoista - Suomen kieltenopettajien liitto ry (sukol.fi) [Luettu 21.3.2021.]
- Sajavaara, K. (2006). Kielivalinnat ja kielten opiskelu. Teoksessa R. Alanen, H. Dufva & K. Mäntylä (toim.) ”*Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön.*” Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 223 - 254.
- Tabell, T. (2019). ”*Englanti riittää ja sillä pärjää*”: *parental role in the Preactional Stage of optional foreign language learning motivation in Finnish primary school learners*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/63580>
- Vaarala, H., Riuttanen S., Kyckling, E. & Karppinen, S. (2021). *Kielivaranto nyt! Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksen (2017) seuranta*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/solki/tutkimus/julkaisut/pdf-julkaisut/kielivaranto-nyt-_julkaisu_sivuittain-1.pdf
- Valtioneuvoston päätös lukion tuntijaosta 835 / 1993: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19930835> [Luettu 22.3.2021]
- Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkintoasetuksen muuttamisesta 250 / 2003: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030250> [Luettu 14.3.2021.]
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu: *Lukion oppimäärän suorittaneiden opiskeleminen vieraiden kielten määrä* <https://vipunen.fi/fi-fi/lukio/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx> [Luettu 16.2.2021.]

Yliopistojen todistusvalinnan pisteytykset: <https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/yliopistojen-todistusvalinnat-2020/> [Luettu 22.3.2021.]

Ylioppilastutkintolautakunta. Tilastotaulukot: Ilmoittautuneet eri kokeisiin tutkintokerroittain 2012–2021. <https://www.ylioppilastutkinto.fi/tietopalvelut/tilastot/tilastotaulukot> [Luettu 16.2.2021.]

Liite: Kysely kielenopettajille

Kielivaranto

Pakolliset kentät merkitään asteriskilla (*) ja ne tulee täyttää lomakkeen viimeistelemiseksi.

1. Millä asteella/asteilla opetat? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot. *

- alakoulussa
- yläkoulussa
- lukiossa
- ammatillisessa oppilaitoksessa
- ammattikorkeakoulussa
- yliopistossa
- vapaan sivistystyön parissa
- yksityisellä sektorilla
- muu, missä _____

2. Oppilaitos, jossa opetan, sijaitsee*

- Länsi-Suomi
- Etelä-Suomi
- Entinen Oulun lääni
- Itä-Suomi
- Ahvenanmaa
- Lappi

3. Toimin (valitse kaikki sopivat vaihtoehdot)*

- opettajana
- opettajankouluttajana
- muu, mikä _____

4. Mitä kieliä oppilaitoksessasi on/oli tarjolla lukuvuodeksi 2021 - 2022? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.*

- englanti
- ruotsi
- saksa
- ranska
- venäjä
- espanja
- italia
- portugali
- kiina
- latina
- muu, mikä/mitkä _____

5. Mitä oppilaitoksessasi on tehty monipuolisten kielivalintojen edistämiseksi? Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot. *

- tarjottu kielimaistiaisiakielisuihkutusta
- järjestetty kielikerhoja
- yhteyksiä ko. kieliä puhuviin maihin/kouluihin/henkilöihin
- järjestetty huoltajille kielivalintailtoja
- etsitty yhteistyökouluja, jotta ryhmiä saadaan kasaan
- yhdistetty esim. B2 ja B3-kielten ryhmiä
- palkattu eri kielten opettajia
- huolehdittu kielitarjonnan jatkumosta läpi koulupolun
- muuta, mitä _____
- ei mitään

6. Vaikuttavatko kielivalinnat omaan työtilanteeseesi?*

- ei
- kyllä, miten _____

7. Mitä ajatuksia koulujen kielivalinnat ja Suomen kielivaranto yleisemmin sinussa herättävät?

8. Mitä konkreettisia toimenpiteitä ehdotat kielivarannon parantamiseksi? Voit valita useita vaihtoehtoja. *

- lisää tietoa oppilaille ja huoltajille. Millaista?

- lisää motivointia monipuolisten kielivalintojen tekoon. Millaista?

- muutoksia lainsäädäntöön/asetuksiin/tuntijakoon. Millaisia?

- lisää rahaa kunnille/kouluille korvamerkittynä kieltenopetuksen järjestämiseen
- korkeakouluhakujen pisteitysjärjestelmän uudelleen tarkastus
- etäopetuksen lisäämistä ryhmien muodostamiseksi
- opetetaan pienempää ryhmää pienemmällä kontaktituntimäärällä
- muuta, mitä _____
- ei se tästä parane, turha yrittää

9. Mikä mielestäsi estää monipuolisia kielivalintoja? Voit valita useita vaihtoehtoja.*

- opiskelijoita ei kiinnosta
- resurssipula: ei voida tarjota eri kieliä
- vaadittu ryhmäkoko on liian suuri
- lukujärjestyksen kannalta vaikeaa
- kielten opiskelu koetaan työlääksi
- ei mahdu lukujärjestykseen
- muu koulunkäynti on liian raskasta
- kodit eivät kannusta
- kieliä valitaan, mutta niiden opiskelun keskeyttäminen on ongelma
- muuta, mitä _____

10. Sana on vapaa: onko jotain, mitä haluaisit lisätä aiheesta?
